

Ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski, SBP 1

PIĘĆDZIESIĄT SYMPOZJÓW BIBLISTÓW POLSKICH – BILANS I PERSPEKTYWY

Pięćdziesiąte Sympozjum Biblistów Polskich sprzyja temu, by oglądając się w przeszłość, obejmującą ponad pół wieku najnowszej historii bibliistyki polskiej, dokonać próby podsumowania i bilansu oraz zarysować zadania i perspektywy na przyszłość. Wiele do myślenia daje sam fakt, że kilkadziesiąt lat temu zaistniała i utrwaliła się piękna tradycja dorocznych spotkań, podczas których naukowa refleksja i dociekania idą w parze z nawiązywaniem znajomości i zacieśnianiem przyjaźni, co na pewno sprzyja lepszym postępom badań naukowych oraz pracy dydaktycznej.

Ponad pół wieku to zarazem wystarczająco długi czas, aby dokonać jego periodyzacji, umownie wyznaczając etapy, z których każdy ma własną specyfikę, odzwierciedlającą zmieniające się uwarunkowania i wyzwania, jakim należało sprostać.¹ Uzasadnione wydaje się podzielenie tego okresu na trzy zasadnicze etapy, których ramy czasowe (lata: 1959-1978, 1978-2003, 2003-2012) odzwierciedlają również zmienne koleje najnowszej historii Polski i Kościoła katolickiego w Polsce.

¹ Por. W. Chrostowski, *Bibliistyka katolicka w Polsce na progu XXI wieku*, w: R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Katolicki komentarz biblijny*, Prymasowska Seria Biblijna 17, Warszawa 2004, s. 1755-1785; tenże, *Biblia w życiu Kościoła w Polsce (1945-2010)*, Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich 7/2010, s. 371-386.

1. Zanim zapoczątkowano tradycję dorocznych spotkań

Pierwsze spotkanie biblistów polskich, które odbyło się w 1959 r., miało miejsce w ściśle określonym kontekście historycznym, kulturowym i politycznym, na którym swoje piętno wycisnęła II wojna światowa (1939-1945) i okres bezpośrednio powojenny.² Uprawiając przez chwilę historię wirtualną, należy powiedzieć, że gdyby nie było wojny, to gwałtowne przyspieszenie w odrodzeniu się kultury i teologii polskiej po odzyskaniu niepodległości w 1918 r.³ przyniosłoby niewątpliwie osiągnięcia również w dziedzinie badań nad Biblią i postępów katolickiej biblistyki. Dość przypomnieć, że od 1922 r. działała Sekcja Biblistów założona przez Józefa Archutowskiego (zginął w 1944 r. w powstaniu warszawskim) na Uniwersytecie Jagiellońskim. Widocznym rezultatem rozmaitych inicjatyw i przedsięwzięć było zorganizowanie wiosną 1937 r., z inicjatywy Piotra S. Stacha, zjazdu biblistów polskich w Krakowie.⁴

Inwazja z dwóch stron i podwójna okupacja (niemiecka i sowiecka) w latach 1939-1941 oraz okupacja niemiecka w latach 1941-1945 i radykalnie nowa sytuacja polityczna po 1945 r., spowodowały niewyobrażalnie dotkliwe zniszczenia i straty. Bezpośrednio po wkroczeniu na ziemię Rzeczypospolitej, 7 IX 1939 r., Reinhard Heydrich, szef Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy (niem. Reichssicherheitshauptamt), podczas odprawy dotyczącej „operacji Tannenberg” wydał rozkaz, by „czołowe warstwy ludności polskiej unieszkodliwić w takim stopniu, w jakim to jest możliwe”, co dało początek precyzyjnie zaplanowanej i skoordynowanej eksterminacji polskich elit intelektualnych i duchowych. Ten sam cel, realizowany inaczej, lecz w tak samo brutalny i bezwzględny sposób, przyświecał agresorom sowieckim. Poczynając od 1940 r. oba totalitaryzmy –

² Zob. W. Chrostowski, *U początków tradycji Sympozjów Biblistów Polskich*, w: M.S. Wróbel (red.), *Deus meus et omnia. Księga pamiątkowa ku czci o. prof. Hugolina Langkammera OFM w 50. rocznicę święceń kapłańskich*, Lublin 2005, s. 59-78.

³ Zob. L. Stachowiak, *Rozwój nauk biblijnych w XIX i początkach XX wieku (z ogólną charakterystyką okresu międzywojennego)*, w: M. Rehowicz (red.), *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. III, cz. 1, Lublin 1976, s. 31-55; tenże, *Katolicka biblistyka polska w latach 1900-1945*, w: B. Bejze (red.), *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, Warszawa 1978, s. 551-567.

⁴ P. Stach, *Pierwszy zjazd biblistów polskich w Krakowie*, *Collectanea Theologica* 18(1937) nr 3-4, s. 701-711; zob. W. Chrostowski, *U początków tradycji Sympozjów Biblistów Polskich*, s. 63-67.

brunatny i czerwony – sprzymierzyły się i współdziałały ze sobą, podejmując na okupowanym terytorium Polski niszczycielskie represje. Trzeba podkreślić, że spośród teologów, którzy zginęli lub zostali bestialsko zamordowani w sowieckich łagrach i niemieckich obozach śmierci, najwięcej było biblistów.

Podczas wojny zginęło sześć milionów obywateli polskich, a kraj został doszczętnie splądrowany i ograbiony. W 1945 r. znacznemu przesunięciu na zachód uległy granice państwa. Polska utraciła znaczną część terytoriów położonych na wschodzie, które weszły w skład Związku Radzieckiego (obecnie w granicach Litwy, Białorusi i Ukrainy), a wraz z tym dwa wiodące przed wojną ośrodki duchowe i intelektualne, czyli Wilno i Lwów. Nie może być zdrowy organizm – trafnie stwierdził przedwcześnie zmarły w 2009 r. prof. Paweł P. Wieczorkiewicz – któremu amputuje się dwie z czterech kończyn. Polsce amputowano dwa historyczne centra – Wilno i Lwów. Wileńscy i lwowscy duchowni oraz inteligencja, którzy cudem przeżyli wojnę, zostali przesiedleni do innych miast (Kraków, Toruń i Wrocław), wnosząc ogromny wkład w rozwój powojennej nauki polskiej.

Lata bezpośrednio powojenne⁵ przyniosły stopniowe nasilanie nacisków reżimu komunistycznego dążącego do wszechstronnego zawłaszczenia życia Polaków. Mimo mnóstwa trudności i przeszkód, 25 i 26 września 1946 r. w Lublinie odbył się Zjazd Teologiczny, na którym dokonano doraźnego przeglądu strat wśród uczonych. Kilka miesięcy później, 15 I 1947 r., z inicjatywy Aleksiego Klawka odbyła się w Krakowie Konferencja Księży Rektorów Seminariów. Bilans strat był niezwykle bolesny. Jak stwierdził Władysław Smereka, spośród teologów, którzy zginęli albo zostali zamordowani, „najwięcej zginęło biblistów”.⁶ W pierwszych latach po wojnie podjęto kontynuowanie przedwojennej działalności Polskiego Towarzystwa Teologicznego. Gdy władza komunistów jeszcze się nie utrzymała, teologia i biblistyka katolicka przetrwały na dwóch państwowych wydziałach uniwersyteckich (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie i Uniwersytet Warszawski), a także na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz w wyższych seminariach duchownych przygotowujących kandydatów do kapłaństwa.⁷ Możliwe również były wyjazdy nielicznych duchownych katolickich na Zachód, przede wszystkim do Rzymu, celem pobierania tam specjali-

⁵ Zob. *tamże*, s. 67-74.

⁶ W. Smereka, *Ruch biblijny w Polsce*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1(1948) nr 2, s. 97.

⁷ Zob. M. Wolniewicz, *Ośrodki badań i studiów biblijnych w powojennym ćwierćwieczu*, w: J. Łach, M. Wolniewicz (red.), *Współczesna biblistyka polska 1945-1970*, Warszawa 1972, s. 239-248.

stycznego wykształcenia teologicznego, co można traktować jako jedną z cech specyficznych tylko dla sytuacji Kościoła katolickiego w Polsce.

Z początkiem drugiej połowy XX w. sytuacja stawała się coraz trudniejsza. W latach 1953-1956 kard. Stefan Wyszyński, prymas Polski, został uwięziony i był przetrzymywany kolejno w czterech miejscach internowania. W tym czasie, w 1954 r., władze państwowe zlikwidowały dwa wydziały teologiczne, na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Warszawskim, tworząc w ich miejsce Akademię Teologii Katolickiej (dla katolików) i Chrześcijańską Akademię Teologiczną (dla chrześcijan innych wyznań). Odtąd katolickie badania naukowe i zadania naukowo-dydaktyczne z zakresu biblistyki były realizowane na KUL-u oraz w ATK. Ponieważ powody i okoliczności utworzenia ATK nie miały nic wspólnego z rzetelnym uprawianiem nauki, jednym ze skutków była – początkowo słaba, ale szybko się to zmieniło, bo takie były obustronne potrzeby – współpraca między wykładowcami obydwu uczelni.

W 1956 r. nastąpiła „odwilż” polityczna, a wraz z nią pewne zmiany na korzyść. W sierpniu tegoż roku na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim zorganizowano wykłady dla duchowieństwa, których tematem było Pismo Święte w duszpasterstwie. W dużych nakładach zaczęły się ukazywać przekłady Nowego Testamentu na język polski (Eugeniusz Dąbrowski, Seweryn Kowalski), zwiększyła się też liczba wydawanych czasopism i książek, zarówno rodzimych autorów, jak i tłumaczonych z języków obcych. Ze studiów w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie wracały osoby, które, wysłane tam wkrótce po zakończeniu wojny, miały wywrzeć trwały wpływ na rozwój katolickiej biblistyki polskiej.

Bilansując kilkanaście powojennych lat (1945-1959), trzeba powiedzieć, że ogromne zasługi we wskrzeszeniu życia biblijnego położył Aleksy Klawek (1890-1969), przed wojną wykładowca we Lwowie, zaś po wojnie profesor egzegezy Starego Testamentu na Uniwersytecie Jagiellońskim, założyciel znanego czasopisma „Ruch Biblijny i Liturgiczny”. Intensywną działalność prowadził Eugeniusz Dąbrowski (1901-1970), pierwszy polski doktor nauk biblijnych, tłumacz Nowego Testamentu z Wulgaty i greki oraz autor komentarzy i monografii biblijnych, inicjator *Podręcznej encyklopedii biblijnej* (t. 1-2, Poznań 1960-1961). Pracę naukową rozwinął Stanisław Łach (1906-1983), zasłużony starotestamentalista i wieloletni kierownik lubelskiej szkoły biblijnej.⁸ Na wy-

⁸ F. Gryglewicz, *Pięćdziesiąt lat sekcji biblijnej na KUL*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 15(1968) nr 1, s. 5-32; A. Tronina, *Dwadzieścia lat Szkoły Biblijnej KUL (1956-1976)*, w: J. Szlaga (red.), *W kręgu Dobrej Nowiny*, Lublin 1984, s. 245-261.

różnienie zasługuje także wkład, który wniósł Czesław Jakubiec (1909-1993), związany z warszawską ATK, oraz Stanisław Grzybek (1915-1998), ceniony naukowiec i popularyzator wiedzy biblijnej.

2. Kontekst *Vaticanum II* (lata 1959-1978)

W 1959 r. odbyło się w Krakowie, w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Częstochowskiej, Seminarium Naukowe Polskich Biblistów, które zapoczątkowało istniejącą do dzisiaj tradycję dorocznych sympozjów.⁹ Preludium do tego wydarzenia stanowił Zjazd Księży Rektorów i Profesorów Polskich Zakładów Teologicznych, który we wrześniu 1958 r. miał miejsce na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.¹⁰

Wystarczy wymienić ówczesnych prelegentów, by dowiedzieć się, od kogo wyszła ta inicjatywa oraz kto tworzył wówczas ścisłą czołówkę katolickiej biblistyki polskiej: Stanisław Łach, Jan Stępień, Feliks Gryglewicz, Augustyn Jankowski OSB, Czesław Jakubiec, Stanisław Grzybek i Lech Stachowiak. Warto zauważyć, że obok znanych wtedy i już wielce zasłużonych luminarzy biblistyki polskiej mamy tutaj osoby, które dopiero przecierały sobie drogę do zdobycia znaczącej pozycji naukowej.

Nie bez znaczenia jest wzgląd na poruszaną problematykę. Wygłoszone referaty dotyczyły zarówno zagadnień z zakresu teologii Starego Testamentu (*Problemy powstania Pięcioksięgu we współczesnej biblistyce; Pojęcie sprawiedliwości w pismach proroków ST*) i teologii Nowego Testamentu (*Idea centralna Prologu św. Jana, jego autentyczność i struktura; Wkład apokaliptyki w eklezjologię NT*), jak i zagadnień o profilu historycznym (*Kodeks Aleksandryjski Pierwszej Księgi Machabejskiej*) i hermeneutycznym (*Autentyczność drugiej części Księgi Izajasza a zagadnienia istoty proroctwa; Etyka zrzeczenia z Qumran a etyka św. Pawła*). Na podkreślenie zasługują dwie sprawy. Po pierwsze, chociaż od zakończenia niszczycielskiej wojny upłynęło zaledwie 14 lat, a jej ślady i skutki były wszędzie widoczne, polscy bibliści potwierdzili swoją kompetencję

⁹ Istnieje opracowanie na ich temat, doprowadzone do początku lat 90.; zob. P. Briks, *Kronika spotkań biblistów polskich*, Szczecińskie Studia Kościelne 5/1994, s. 163-191.

¹⁰ W. Tyloch [sic!], *Sprawozdanie z obrad Sekcji Biblijnej. Zjazd Księży Rektorów i Profesorów Polskich Zakładów Teologicznych w Lublinie*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 11(1958) nr 5, s. 448-456; zob. W. Chrostowski, *U początków tradycji Sympozjów Biblistów Polskich*, s. 74-76

w zakresie podejmowania i rozwijania aktualnej problematyki badawczej, którą w tym czasie zajmowali się prominentni uczeni za granicą. Po drugie, mimo restrykcji politycznych oraz trudności ze swobodnym podróżowaniem i zdobywaniem publikacji zagranicznych, widać szybką i skuteczną recepcję wiedzy na temat znalezisk w Qumran. Ta sprawa była o tyle ważna, że doniesienia na ten temat, przedstawiane i interpretowane jednostronnie, wykorzystywała ówczesna propaganda w ideologicznym sprzeciwie wobec religii i Kościoła.

Odpowiadając na postulaty zgłoszone przez biblistów, Konferencja Episkopatu Polski powołała wkrótce do istnienia Sekcję Biblistów Polskich, której działalność przyczyniła się do integracji środowiska oraz owocnej wymiany myśli i doświadczeń. Na jej czele stanął bp Henryk Strąkowski oraz księża profesorowie Feliks Gryglewicz i Stanisław Łach, którego dziełem jest cenna inicjatywa opracowania monumentalnego komentarza do wszystkich ksiąg biblijnych, znanego jako Biblia Lubelska. Postanowiono również przystąpić do realizacji ambitnego projektu, przedłożonego publicznie po raz pierwszy w 1938 r., dokonania przekładu całej Biblii z języków oryginalnych na polski. Jak to ustalono jeszcze we Lwowie, nowy przekład miał się ukazać dla uczczenia jubileuszu Tysiąclecia Chrztu Polski. Aby mógł ujrzeć na czas światło dzienne, należało od razu podjąć nad nim prace – i tak się stało.

W następnych latach sukcesywnie odbyły się trzy spotkania:¹¹ 1960 – Warszawa, 1961 – Gniezno oraz 1962 – Poznań. Dobrze widać, że chodzi o wiodące ośrodki kościelne, kluczowe dla tożsamości polskiej i katolickiej, a zarazem na tyle prężne i zasobne, że mogły udzielić gościny kilkudziesięciu uczestnikom. Wśród referentów pojawiają się nowe nazwiska: Michał Peter, Walenty Prokulski, Felicjan Kłoniecki, Władysław Smereka, Roman Głodowski, Jan Łach, Józef B. Paściak OP, Jan Drozd, Marian Stolarczyk, Józef Kudasiewicz, Zbigniew Kaznowski, Marian Wolniewicz, Hugolin Langkammer OFM, P. Szeffler, Stanisław Potocki, Edward Haratym, Franciszek Bogacewicz, Antoni Jańczak, Józef W. Rosłon, Ludwik Stefaniak, J. Józwiak, F. Szreder, K. Gąsiorowski, J. Szczurek, P. Federkiewicz, Kazimierz Romaniuk, J. Drozd, Walerian Szubzda, Jan Kanty Pytel i Franciszek Myszka. Większość wymienionych osób współtworzyła kierunki i dokonania katolickiej biblistyki polskiej w drugiej połowie XX w.; wielu włączyło się w opracowanie przekładu ksiąg świętych znanego

¹¹ Zob. K. Sękuła, *Zestawienie referatów i komunikatów wygłoszonych podczas Sympozjów Biblistów Polskich w latach 1959-2012* w przygotowywanej przez autora rozprawie doktorskiej, pisanej w Instytucie Nauk Biblijnych UKSW.

jako Biblia Tysiąclecia,¹² natomiast kilku – z rozmaitych powodów – zaniechało pracy naukowej. Co się tyczy poruszanej problematyki, dominowały zagadnienia z zakresu teologii Starego (np. *Mesjanizm w księgach mądrościowych; Początek profetyzmu izraelskiego w oparciu o Księgi Samuela; Świętość Boga według proroka Izajasza; Aspekty teologiczne Prawa Mojżeszowego; Królestwo mesjańskie w nauczaniu proroków*) i Nowego Testamentu, przy czym widać predylekcje do zgłębiania literackiej i duchowej spuścizny św. Pawła (np. *Śledztwo jako stadium wstępne w procesie Chrystusa Pana, Nauka św. Pawła o zbawczej sprawiedliwości Bożej; Chrystologia św. Pawła we współczesnej egzegezie; Ważniejsze metafory eklezjologiczne w Piśmie Świętym; Prymat Piotra w Kościele; Kościół i Kościoły w doktrynie św. Pawła*). Powracano również do kwestii historycznych (*Autorstwo Pięcioksięgu we współczesnej katolickiej biblistyce; Problem historyczności Chrystusa we współczesnej literaturze biblijnej*) i hermeneutycznych (*Istota natchnienia biblijnego w dyskusji naukowej ostatniego dziesięciolecia; Sens pełniejszy na tle encykliki „Divino afflante Spiritu”*). Pojawiły się też wykłady poświęcone apokryfom i piśmiennictwu z okresu międzytestamentowego (*Apokryfy o Mece i Zmartwychwstaniu Chrystusa Pana; Daniel widzący; Poglądy mesjańskie czy eschatologiczne sekty z Qumran; Królestwo Boże w literaturze judaistycznej*). Gościem sympozjum w Warszawie (1970) był prof. W. Lohn, który wygłosił referat *Forma literacka Ewangelii św. Łukasza 9,51 – 19,28*.

W latach 1963-1968 odbyły się tylko dwa sympozja: w 1964 r. w Zakopanem i w 1967 r. w Krakowie-Mogile. Zatem w 1963 r., a także w latach 1965 i 1966 oraz w 1968 r. dorocznych spotkań nie było. Co się tyczy pierwszej z tych dat, spotkanie zaplanowane na 1963 r. miało się odbyć we Wrocławiu, ale do niego nie doszło z powodu wybuchu epidemii i zamknięcia miasta dla przyjezdnych. Powody braku pozostałych spotkań są trudniejsze do ustalenia. Trudno rozstrzygnąć, czy organizacja dwóch spotkań, do których nie doszło w latach 1965 i 1966, okazała się zupełnie niemożliwa, czy może członkowie Zarządu koordynującego działalność Sekcji Biblijnej nie widzieli potrzeby ich zorganizowania. Niewykluczone zresztą, że trzyletnią przerwę (1964-1967) spowodowały jakieś inne względy. Należy się domyślać, że nie bez znaczenia był natłok zajęć i informacji wokół obrad *Vaticanum II* (1962-1965) oraz kontekst

¹² Zob. R. Pietkiewicz, „Biblia Tysiąclecia” w tradycji polskiego edytorstwa biblijnego, Wrocław 2004, tenże, *Nieznane początki Biblii Tysiąclecia*, *Collectanea Theologica* 83(2013) nr 1, s. 5-56.

milenium. W soborze uczestniczyli kardynałowie Stefan Wyszyński i Karol Wojtyła oraz wielu biskupów polskich, którzy korzystali z konsultacji teologicznych i biblijnych. Na połowę lat 60. przypadły również obchody Tysiąclecia Chrztu Polski (966-1966). Bibliści włączyli się w milenijne przygotowania i uroczystości, co wyjaśnia pastoralny charakter większości podejmowanych przez nich prac. W każdej diecezji organizowano bardzo dużo uroczystości kościelnych, a władze PRL-u wzmogły inwigilację i kontrolę masowych zebrań i spotkań, co tworzyło atmosferę niepewności i zastraszenia.

Doniosłym składnikiem milenijnych obchodów stało się opracowanie i wydanie w 1965 r. pierwszego zbiorowego przekładu całego Pisma Świętego z języków oryginalnych na polski, znanego jako Biblia Tysiąclecia. W *Słowie wstępnym* do pierwszego wydania kard. S. Wyszyński napisał: „Mogło się to stać właśnie dzięki temu, że Polska posiada już poważny zastęp biblistów, dobrze do tego zadania przygotowanych, mających już wielkie zasługi w dziedzinie naukowej i duże doświadczenie pedagogiczne”. W tym samym, 1965 r., Stanisław Łach jako pierwszy Polak został mianowany konsultorem Papieskiej Komisji Biblijnej.

Brak dorocznego spotkania w 1968 r. wynikał z sytuacji politycznej i nastrojów, jakie panowały w społeczeństwie polskim po inwazji wojsk Układu Warszawskiego na Czechosłowację.

Podczas spotkania w 1964 r. w Zakopanem z referatami wystąpili: Walenty Gnutek, Antoni Kubik, Henryk Strąkowski, Leonard Ostrowski, Edward Zawiszewski i Antoni Jańczak. Pojawiły się nowe nazwiska, przy czym byli to głównie dydaktycy zaangażowani w seminariach duchownych. Co się toczy poruszanej problematyki, miała ona profil syntez ukazujących aktualny stan wiedzy w zakresie teologii Starego Testamentu (*Bóg – Zbawca na podstawie ST; Sługa Boży; Dzień Pojednania w ST*) i Nowego Testamentu (*Wiara u św. Pawła; Chrystus Pan jako Zbawca na podstawie Pierwszego Listu św. Piotra; Nauka św. Jana o zbawczej roli Chrystusa Pana; Nadzieja u św. Pawła*).

Na spotkaniu w 1967 r. w Krakowie-Mogile referaty wygłosili: Józef Hommerski, Edward Florkowski, Stanisław Grzybek, Józef Kudasiewicz, Władysław Smereka i Józef Winiarski. Problematyka poruszona podczas ich wystąpień odzwierciedla recepcję i oddziaływanie *Vaticanum II*, o czym świadczą wszystkie tematy: *Ekumenizm a Biblia, Terminologia Objawienia w ujęciu Ojców Soborowych, Historia zbawienia, Pojęcie prawdy w Biblii, Postęp egzegezy oraz proces powstawania Ewangelii, Rozpowszechnianie Biblii oraz Spojrzenie Konstytucji „Dei Verbum” na stosunek do Pisma Św. i Tradycji*.

Koniec lat 60. i lata 70. przyniosły dalszy postęp w rozwijaniu i promowaniu badań biblijnych.¹³ Wysiłki biblistów skupiły się przede wszystkim na wdrażaniu soborowego nauczania, zarówno w seminariach duchownych, jak i w dwóch wiodących ośrodkach akademickich (KUL i ATK). Recepcja dokumentów soborowych, zwłaszcza konstytucji *Dei Verbum* z nauczaniem dotyczącym katolickiej interpretacji Pisma Świętego, odbywała się przy wydatnym udziale absolwentów uczelni zagranicznych, głównie rzymskiego *Biblicum*. Burzliwe wówczas dyskusje i dociekania historyczne, hermeneutyczne, teologiczne i egzegetyczne znalazły oddźwięk również w naszym kraju. Istotny rys stanowił gwałtowny rozwój ruchów młodzieżowych, połączony z częstym sięganiem młodzieży po Biblię i rosnącym zapotrzebowaniem na publikacje z dziedziny biblistyki. Zaczęło się bujnie rozwijać duszpasterstwo biblijne, którego promotorami byli kapłani i świeccy. Wprawdzie większość z nich nie posiadała akademickiego wykształcenia biblijnego, ale chętnie i często zapraszali do udziału w dniach i tygodniach biblijnych naukowców z wydziałów teologicznych i seminariów duchownych. Także do katechezy dzieci i młodzieży, prowadzonej wtedy przy parafiach i kościołach, chętnie włączano tematy biblijne.

Na drugim biegunie ówczesnej sytuacji sytuował się fakt, iż nauczanie w szkołach państwowych, podstawowych i średnich, podporządkowane laicyzacji i ateizacji młodego pokolenia, miało charakter konfrontacyjny wobec religii i Kościoła. Ateizujący ideolodzy odstąpili jednak od wcześniejszej strategii otwartej walki z religią na rzecz stopniowego „zmiękczenia” wierzących. Czyniono to w przekonaniu, że albo wdrażanie reform soborowych napotka w Polsce ostre sprzeczności albo posunie się ono tak daleko, iż ulegną zamazaniu, bądź zupełnie zanikną, tradycyjne formy pobożności. Nawiązywano i promowano „dialogi” światopoglądowe, silnie penetrowane ideologicznie. Poza Kościołem też uprawiano studia biblijne, w czym wiedli prym tacy religioznawcy laicy, jak Zenon Kosidowski, Zygmunt Poniąkowski i Witold Tyloch.

W takich okolicznościach w latach 70. rozpoczęła się prawdziwa „wiosna biblijna” w Kościele katolickim w Polsce. Okrzepla i zdynamizowała swoją działalność Sekcja Biblijna Konferencji Episkopatu Polski, której do 1976 r. przewodzili profesorowie: Stanisław Łach oraz Stanisław Grzybek i Jan

¹³ J. Frankowski, *Polskie prace biblijne w okresie soborowym i posoborowym*, w: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*, Warszawa 1969, s. 61-89; tenże, *Dzisiejsza biblistyka w Polsce*, *Więź* 16(1977) nr 9, s. 14-45; S. Grzybek, *Współczesna biblistyka polska*, *Znak* 24/1972, s. 1373-1380; W. Rosłon, *Badania nad Starym Testamentem w Polsce po II wojnie światowej*, *Collectanea Theologica* 52(1982) nr 2, s. 207-215.

Stępień. W 1973 r. kard. Karol Wojtyła utworzył w Krakowie Papieski Wydział Teologiczny jako kontynuację zamkniętego w 1954 r. Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Niedługo potem powołano do życia trzy Papieskie Wydziały Teologiczne (Warszawa, Poznań, Wrocław), mające uprawnienia do nadawania stopni i tytułów naukowych uznawanych w jurysdykcji kościelnej. Rezultatem korzystnych zmian stał się wzrost liczby publikacji naukowych i popularnonaukowych. W latach 1973-1975 ukazał się przekład Biblii z języków oryginalnych znany jako Biblia Poznańska, opracowany przez zespół biblistów ze środowiska poznańskiego, którym kierowali Michał Peter i Marian Wolniewicz.

Od 1969 r. do wyboru kard. Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową (16 X 1978) sympozja biblistów polskich odbywały się regularnie: 1969 – Lublin; 1970 – Warszawa; 1971 – Lublin; 1972 – Kraków; 1973 – Wągrowiec; 1974 – Wrocław; 1975 – Olsztyn; 1976 – Kraków; 1977 – Góra Świętej Anny; 1978 – Kielce. Oprócz większości wyliczonych wcześniej uczestników pierwszych spotkań w gronie referentów pojawiło się prawie 30 nowych nazwisk: bp Lech Kaczmarek, Stanisław Mędała, Roman Głodowski, Stanisław Potocki, Marian Filipiak, Edward Zawiszewski, Jerzy Chmiel, Michał Czajkowski, Władysław Smereka, Feliks Gryglewicz, Jerzy Szczurek, Janusz Frankowski, Władysław Borowski, Jan B. Szłaga, Teofil Herrmann, Konrad Gołębiowski, Ryszard Rubinkiewicz SDB, Emilia Ehrlich OSB, Michał Bednarz, Edward Szymanek, Andrzej Suski, Paweł Szpilewicz, Franciszek Szreder, Tomasz Jelonek, Stanisław Stańczyk i Henryk Muszyński. Wielu z nich to absolwenci specjalistycznych studiów biblijnych odbytych w Rzymie i Jerozolimie. Ogromna w tym zasługa środowisk i ośrodków polonijnych (szczególnie Kongresu Polonii Amerykańskiej), które wzięły na siebie trud ekonomicznego wspierania i utrzymania kapłanów-studentów z Polski. Wiodącą rolę w odegrały zwłaszcza takie placówki, jak Papieski Instytut Polski i Kolegium Polskie w Rzymie oraz Seminarium Polskie w Paryżu.

Na sympozjach, które odbyły się w latach 1969-1978 wygłoszono prawie 100 referatów. W początkowej fazie dominowała problematyka z zakresu przybliżania i wdrażania nauczania II Soboru Watykańskiego, szczególnie wyłożonego w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Dei Verbum*. W pierwszym referacie wygłoszonym w Lublinie w 1969 r. bp Lech Kaczmarek przedstawił *Nowe zasady formacji w nauczaniu teologicznym „ratio studiorum”*, do czego później wielokrotnie wracano. Systematycznie podejmowano rozmaite aspekty problematyki egzegetycznej, teologicznej i historycznej. Wiele miejsca zajęłoby

wyliczanie tytułów referatów, które stawały się przedmiotem ożywionych debat i dyskusji, a następnie przez długie lata nawiązywano do nich w wykładach i publikacjach. Celem egzemplifikacji różnorodności zagadnień wystarczy przytoczyć niektóre tytuły z zakresu egzegezy i teologii Starego i Nowego Testamentu: *Polska terminologia na oznaczenie hebrajskich nazw ofiar*, *Teologia życia w ST*, *Symboliczne czynności proroków jako forma przekazu prorockiego*, *Z problematyki nowych ujęć nauki o odkupieniu*, *Problem zła w poglądach mędrców Izraela*, *Pawłowy obraz Izraela historycznego*, *Eschatologia Ewangelii według św. Jana*, *Objawienie Boże w Księdze Hioba*, *Z problematyki cudów Jezusa*, *Próba nowej interpretacji hymnów o Syjonie*, *Charakterystyka przybytku starotestamentowego w Liście do Hebrajczyków (9,1-5)*, *Obraz Boga w Starym Testamencie*, *Charakter teocentryczny Psalmów*, *Od Ducha Jahwe do Ducha Parakleta*, *Aktualna problematyka Czwartej Ewangelii*, *Możliwości zastosowania strukturalizmu w egzegezie NT*, „Szema Israel” (Pwt 6,4) – tekst monoteistyczny oraz *Kościół Janowy a teologia Czwartej Ewangelii*.

Przeglądając agendę sympozjów z tego okresu, widać też wyraźnie nowe kierunki i akcenty. W widoczny sposób, co miało ścisły związek z recepcją *Vaticanum II*,¹⁴ została dowartościowana i wyeksponowana problematyka hermeneutyczna. Poświęcono jej niemal w całości VIII Sympozjum Biblistów Polskich, które w 1970 r. miało miejsce w Warszawie. Oto podjęte na nim tematy: *Współczesna hermeneutyka biblijna*, *Ogólne zasady stosowane we współczesnej hermeneutyce ST*, *Nowe zasady hermeneutyczne w interpretacji Psalmów*, *Zasady hermeneutyczne w zastosowaniu do Ewangelii*, *Hermeneutyka biblijna NT* oraz *Współczesna hermeneutyka a przepowiadanie*. Tak samo duże znaczenie miało spotkanie w Krakowie w 1972 r., zorganizowane jako trzydniowy Kongres Biblijny.¹⁵ Znaczenie obydwu wydarzeń było tym większe, iż odbywały się pod patronatem kard. Stefana Wyszyńskiego, metropolity warszawskiego i gnieźnieńskiego, oraz Karola Wojtyły, metropolity krakowskiego. Jeden i drugi był prawdziwym *spiritus movens* posoborowego ruchu biblijnego w Polsce.

Bibliści polscy doskonale zrozumieli, że w posoborowych studiach biblijnych wyzwania związane z właściwą katolicką interpretacją ksiąg świętych,

¹⁴ Zob. J. Chmiel, *Biblistyka polska po Soborze Watykańskim II. W dwudziestolecie Konst. dogm. „Dei Verbum” (1965-1985)*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 39(1986) nr 1, s. 1-4; por. M. Filipiak, *Biblistyka polska w 20 lat po Soborze Watykańskim II*, Euhemer 29(1985) nr 4, s. 99-105.

¹⁵ J. Stepień, *Perspektywy, propozycje, plany biblistyki polskiej*, w: *Materiały Kongresu Biblijnego w Krakowie, 6-8 czerwca 1972*, Kraków 1974.

wśród nich kwestia teologicznej jedności obu części Biblii chrześcijańskiej, wybijają się na pierwszy plan. Nic dziwnego, że zagadnienia z dziedziny hermeneutyki biblijnej powracały również w następnych latach: *Z problematyki cudów Jezusa*, *Hermeneutyczny aspekt teologii biblijnej*, *Biblijne podstawy teologii*, *Słowo Boże a słowo hagiografa w tekstach prorockich ST*, *Hermeneutyka egzystencjalna R. Bultmanna i możliwości jej recepcji*, *Intencja autora jako zasada hermeneutyczna – przyczynek do teologii natchnienia biblijnego*, *ST a dzieło zbawcze w Chrystusie. Zagadnienie techniki hermeneutycznej w teologii św. Pawła* oraz *Trudności i postulaty aktualnego ujęcia problemu natchnienia biblijnego*. Bliskie tej problematyce były ponawiane prawie co roku wystąpienia z zakresu pastoralnego wykorzystywania rezultatów badań i ustaleń biblistów: *Biblia w katechetyce*, *Kilka uwag na temat nauczania Pisma Św. w seminariach*, *Apostolstwo w ujęciu biblijnym*, *Z problematyki współczesnego przekładu Pisma Św.: zasady – doświadczenia – perspektywy* oraz *Spór o metodę nauczania Pisma Św. w polskich uczelniach teologicznych XIX w.*

Za sprawą kilku badaczy wracano do tematów dotyczących piśmiennictwa okresu międzytestamentowego i apokryficznego. W 1969 r. Stanisław Mędała CM podjął pionierski wtedy w Polsce temat *Targumy do Pięcioksięgu w świetle najnowszych badań*. Dwa lata później Michał Peter wygłosił referat *Melchizedek w egzegezie judaistycznej*, zaś w 1972 r. Władysław Smereka odpowiadał na prowokująco sformułowane pytanie: *Czy możliwe było zetknięcie się Jana Chrzyciela, Jana Ewangelisty i Pawła Apostoła z kumrańczykami?* W 1974 r. Ryszard Rubinkiewicz SDB wygłosił referat *Apokryfy słowiańskie na tle badan literatury apokryficznej w ostatnich dziesięciu latach – o apokryfach ST w wersji starocerkiewnej i słowiańskiej*, a cztery lata później (1978), w Kielcach, referat *Z badań nad literaturą pseudoepigraficzną ST*. Relatywnie niewiele miejsca zajmowała problematyka historyczna, gdyż w ciągu dekady poświęcono jej zaledwie cztery referaty (*Z badan nad nauczaniem Pisma Świętego w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu w XIX w.*; *Chronologia Ezdrasza i Nehemiasza*, *Powrót Judejczyków z niewoli w świetle archeologii*, *Od Biblii Wujka do Biblii Tysiąclecia*). Nowatorskie i ukierunkowane ku przyszłości okazało się wystąpienie Tomasza Jelonka w 1978 r. na sympozjum w Kielcach, zatytułowane *Lingwistyka matematyczna jako narzędzie badania Pisma Świętego*.

Specyficzny dla pierwszej połowy lat 70., co w takim nasileniu się już nie powtórzyło, był zwyczaj zapraszania do uczestnictwa i udziału w dorocznych spotkaniach biblistów polskich uczonych zagranicznych. W 1970 r., w Warszawie, Heinz Schürmann wygłosił referat *Współczesna interpretacja opisu Eucha-*

rystii, zaś Joseph Coppens przedstawił *Zasady hermeneutyczne w odniesieniu do Ewangelii*. Rekordowy pod tym względem był rok 1972, podczas sympozjum w Krakowie, gdy Carlo M. Martini omówił *Ostatnio odkryte rękopisy NT*, W. Kornfeld miał referat *Teologia krwi w ST*, a Rudolf Schnackenburg podjął temat *Urząd kościelny według Ef 4,7-16*. Rok później (1973), w Wągrowcu, Heinz Lubczyk wygłosił referat *Przekłady Pisma Świętego dla celów liturgii*, zaś w 1975 r., w Olsztynie, ten sam referent podjął temat *Przymierze jako wspólnota z Bogiem*, podczas gdy Georg Hentschel miał wykład zatytułowany *Opowiadanie o Eliaszu. O relacji między zdarzeniem historycznym a zdarzeniem interpretowanym*.

W 1976 r. na czele Sekcji Biblijnej KEP stanął prof. Hugolin Langkammer OFM, zaś w skład Zarządu weszli profesorowie: Stanisław Grzybek, Augustyn Jankowski OSB, Michał Peter i Jan Stępień. To oni koordynowali prace Sekcji i organizowali spotkania biblistów polskich przez kolejne 12 lat, do roku 1988.

3. Lata 1978-2003

Trzeci okres historii Sympozjów Biblistów Polskich obejmuje ćwierć wieku. Jego ramy czasowe wyznacza z jednej strony wybór kard. Karola Wojtyły na papieża (16 X 1978), a z drugiej utworzenie Stowarzyszenia Biblistów Polskich (6 XII 2003). Można w nim wyróżnić dwa etapy, których cezurę stanowi rok 1989 jako czas przełomu polityczno-społecznego w Europie Środkowej i Wschodniej, co nie pozostało bez wpływu na życie kościelne i teologiczne.

A. Lata 1978-1989

Pontyfikat Jana Pawła II przyniósł impulsy, które przesądziły o dalszym biegu wydarzeń. Patrząc z polskiej perspektywy, narodziny wielomilionowego ruchu „Solidarności” w 1980 r. obudziły nadzieje, które znalazły także oddźwięk w teologii. Ponieważ wprowadzenie stanu wojennego (13 XII 1981) mocno osłabiło życie intelektualne i teologiczne, tym większe znaczenie miały więc pielgrzymki Jana Pawła II do ojczyzny (1979, 1983, 1987). Pracę naukowo-dydaktyczną rozpoczynała wtedy „nowa fala” biblistów. Ich działalność była ułatwiona przez wkład, który wnieśli poprzednicy, bo, częściej niż w przeszłości, mogła korzystać z zastosowania nowych środków i metod badawczych.

Obserwuje się też widoczny wzrost obecności i aktywności świeckich w Kościele. O ile w połowie lat 70. liczbę świeckich studentów teologii w Polsce szacowano na ok. 400 osób, o tyle dziesięć lat później wzrost ich liczebności był kilkakrotny.

Ostatnie kilka lat przed politycznym przełomem było naznaczone trudną sytuacją ekonomiczną, której skutki widać na przykładzie poziomu edytorskiego ksiązek i czasopism. Wciąż istniała cenzura, jakkolwiek związane z nią restrykcje i niewygody nie były tak dotkliwe, jak wcześniej. Obserwuje się wyraźny wzrost zainteresowania studiami qumranologicznymi. Przed 1985 r. istniał polski przekład najważniejszych tekstów z grotu 1 i 11 oraz podręcznikowe prezentacje problematyki qumrańskiej (Eugeniusz Dąbrowski, Józef T. Milik), prowadzono prace badawcze nad genezą i charakterem wspólnoty qumrańskiej (Witold Tyloch), badania qumrańskich pojęć etycznych i antropologicznych (Lech Stachowiak) i rozwoju języka religijnego w Qumran (Henryk Muszyński). Po 1985 r. inspirującą rolę odegrał krakowski orientalista i wydawca Zdzisław J. Kapera, który nawiązał kontakty z zagranicznymi ośrodkami naukowymi, opublikował wybraną polską bibliografię na temat odkryć qumrańskich (1985), zapoczątkował i zorganizował kilka międzynarodowych kolokwium qumranologicznych w podkrakowskich Mogilanach (1987, 1989, 1991, 1993, 1995), a nieco później założył serię wydawniczą „Qumranica Mogilanensia” i czasopismo „The Qumran Chronicle”.

W dekadzie od 1979 do 1989 r. tradycja dorocznych sympozjów biblistów polskich została w 1982 r. przerwana. Było to spowodowane następstwami wprowadzenia stanu wojennego, podczas którego wymagano zezwoleń na organizowanie zgromadzeń. Trzy pierwsze spotkania za pontyfikatu Jana Pawła II¹⁶ odbyły się kolejno: w Nysie (1979), Włocławku (1980) i Pelplinie (1981). Każda z tych miejscowości stanowi siedzibę mniejszego ośrodka teologicznego, co sprzyjało jego szerszemu poznaniu i promowaniu. Sympozjum w Nysie miało charakter tematyczny i odbyło się pod hasłem „Słowo Boże w pierwotnym Kościele”. Wybór problematyki eklezjologicznej nie był sprawą przypadku, lecz nawiązywał do bezprecedensowego pontyfikatu papieża z Polski. Rzut oka na program pozwala jednak stwierdzić, że nie wszystkie przedłożenia podejmowały tytułową problematykę. Referaty wygłosili: Jerzy

¹⁶ Zob. pracę magisterską napisaną na Wydziale Teologicznym UKSW, dostępną w wydruku komputerowym, obejmującą lata 1978-2003: Z. Bielecki, *Sympozja Biblistów Polskich w okresie pontyfikatu Jana Pawła II*, Warszawa 2004.

Chmiel, Jerzy Woźniak, Tomasz Jelonek i Adam Odzimek oraz Georg Hentschel, który po raz trzeci przybył z Austrii, podejmując temat *Historyczne podstawy tradycji o proroku Eliaszu*. Podczas dwóch następnych sympozjów (1980, 1981) z referatami wystąpili: Jerzy Chmiel, Bernard Wodecki SVD, Augustyn Jankowski OSB, Antoni Tronina, Andrzej Suski, Bogdan Poniży, Ryszard Rubinkiewicz SDB i Tomasz Hergesel. Dominowała teologia Starego Testamentu (*Wyposażenie duchowe Mesjasza według Iz 11,1-5; Reinterpretacja opisu wyjścia Izraelitów z Egiptu w Księdze Mądrości*) oraz Nowego Testamentu (*Wymiar pneumatologiczny chrystologii NT; Chrystologiczna interpretacja Psalterza w NT; Jedność kandytu „Benedictus”*), lecz pojawiło się również wystąpienie z zakresu *Wirkungsgeschichte* Biblii (*Biblijne inspiracje polskiego dramatu romantycznego*).

Po rocznej przerwie odbyło się w 1983 r. w Lublinie, w ramach VI Kongresu Teologów, XX Sympozjum Biblistów Polskich. Zakres poruszanej tematyki był bardzo szeroki: *Wpływ Biblii na kulturę polską do II wojny światowej* (Feliks Gryglewicz), *Skład i zakres działania Papieskiej Komisji Biblijnej w ostatnich latach* (Augustyn Jankowski OSB), *Chrystus – Młodej Polski* (Tomasz Hergesel) i *Wpływ Biblii na kulturę Słowian Południowo-Zachodnich* (Ryszard Rubinkiewicz SDB).

Podczas spotkania biblistów polskich w Lublinie dokonano również wyboru nowych władz Sekcji Biblijnej KEP.¹⁷ Przewodniczącym na następną kadencję pozostał Hugolin Langkammer OFM, zaś w skład Zarządu weszli: Jerzy Chmiel, Augustyn Jankowski OSB (od lipca 1978 r. członek Papieskiej Komisji Biblijnej), Jan Łach, Michał Peter i Jan B. Szlaga.

W 1984 r. sympozjum odbyło się w Rokitnie, na terenie diecezji gorzowskiej, podkreślając – analogicznie jak podczas spotkań we Wrocławiu, Olsztynie i Nysie – obecność polskiego Kościoła katolickiego na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Kolejne sympozja to: 1985 – Tarnów; 1986 – Katowice; 1987 – Częstochowa, Jasna Góra; 1988 – Łódź; 1989 – Lublin. Programy tych spotkań były bardzo wypełnione, co świadczy – mimo wielu trudności – o znacznym zintensyfikowaniu życia naukowo-dydaktycznego katolickich biblistów pol-

¹⁷ Z późniejszej perspektywy 12-letni okres sprawowania funkcji przewodniczącego Sekcji Biblijnej KEP przez H. Langkammera OFM przedstawia się jako podzielony na dwie 6-letnie kadencje. Prawda jest taka, że przewidziane na 1981 r. nowe wybory nie odbyły się, natomiast w 1982 r., z powodu stanu wojennego, nie odbyło się kolejne sympozjum. Wyborów dokonano dopiero w 1983 r., zaś zapoczątkowana przez nie kadencja Zarządu Sekcji Biblijnej trwała regulaminowe 5 lat (1983-1988).

skich, a lista prelegentów, przy czym niektórzy wystąpili więcej niż raz, bardzo długa: Stanisław Grzybek, Jan Łach, Jerzy Chmiel, Augustyn Jankowski OSB, Tomasz Hergesel, Stanisław Potocki, Roman Krawczyk, Andrzej Kowalczyk, Andrzej Strus, Józef W. Rosłon OFM, Stanisław Mędała CM, Ewa Jezierska OSB, Andrzej Szewciw, Stanisław Hałas SCJ, Henryk Lempa, Michał Bednarz, Henryk Muszyński, Jan Stępień, Stanisław Pisarek, Janusz Czerski, Tomasz Jelonek, Jan Flis, Tadeusz Brzegowy, Marian Arndt OFM, Jan B. Szłaga, Ryszard Rubinkiewicz SDB, Bogdan Poniży, Lech Stachowiak, Antoni Tronina, Roman Bartnicki, Stanisław Hareźga, Gabriel Witaszek i Zbigniew Dykiel MSF. Przegląd nazwisk oraz ich porównanie z uczestnikami dwudziestu wcześniejszych sympozjów świadczy, że powoli dokonywała się zmiana pokoleniowa.

Co się tyczy problematyki, wracały zagadnienia z zakresu hermeneutyki biblijnej (*Metodologia teologii biblijnej; Rozwój prorocstwa o Emanuelu jako przykład hermeneutyki wewnątrzbiblijnej w ST; Formy interpretacji Biblii w judaizmie okresu międzytestamentowego; Główne kryteria hermeneutyczne w Konstytucji „Dei Verbum”;* *Historia oddziaływania „Wirkungsgeschichte” jako nowa metoda badania NT; Opowiadania biblijne: aspekt geneologiczny i hermeneutyczny; „En neuma” jako zasada interpretacji Pisma świętego we wschodniej Tradycji Kościoła*). Przeważały jednak zagadnienia z zakresu egzegezy i teologii, zarówno Starego Testamentu (np. *Problem interpretacji genealogii 1Krn 1-9; Problem życia w Księdze Psalmów; Prorok Natan i budowa świątyni; ST w świetle ostatnich badań krytycznych; Wybranie Jerozolimy w świetle Psalmów*), jak i Nowego Testamentu (np. *Rola tematu wyjścia z Egiptu i podboju Ziemi Obiecanej w relacji Ewangelii św. Mateusza; Motyw śmierci i zmartwychwstania z Chrystusem według Flp 3,10; Oryginalność koncepcji odrodzenia według Pierwszego Listu św. Piotra; Przybrane synostwo Boże (Rz 7,8) – z duchowości św. Pawła; Nowotestamentalna terminologia „miłosierdzia”;* *Symbolika eklezjalna w Apokalipsie św. Jana, Apokaliptyka u progu NT* czy *Najnowsze rozwiązania problemu synoptycznego*).

Nie zabrakło innych tematów, jak np. *Propozycje egzegetyczne Réne Girarda* (Jerzy Chmiel), *Działania Papieskiej Komisji Biblijnej* (Augustyn Jankowski OSB), *Sposoby organizacji konkursów międzyseminaryjnych o tematyce biblijnej* (Tomasz Hergesel), *Świadectwa archeologiczne o początkach Izraela* (Antoni Tronina) i *Ks. Walery Serwatowski – biblista seminarium tarnowskiego* (Michał Bednarz). Nowością stało się zaznajamianie uczestników z najnowszymi rezultatami prac archeologicznych prowadzonych na terenie Izraela i Jordanii w komunikatach, które w latach 1987 i 1988 wygłosił Marian Arndt

OFM (*Lokalizacja biblijnego Mefaat; Nowe odkrycia w rejonie góry Nebo*). Podtrzymywano również zwyczaj zapraszania gości z zagranicy. W 1986 r. Norbert Höslinger podjął temat *Drogi i środki służące przybliżaniu Biblii ludziom*, a w 1987 r. Joachim Gnilka wygłosił referat *Jesu ipsissima mors*.

W 1987 r. zapanowało zamieszanie w zakresie numeracji wszystkich dorocznych spotkań biblistów polskich.¹⁸ Według rachuby dotąd przyjętej, sympozjum zorganizowane podczas ogłoszonego przez Jana Pawła II Roku Maryjnego na Jasnej Górze, było w gruncie rzeczy XXIV z kolei. Jednak część organizatorów, wśród nich Tadeusz Matras, który na łamach „Ruchu Biblijnego i Liturgicznego” zamieszczał materiały sympozjalne, uznała to sympozjum za jubileuszowe, czyli XXV. Podawano kilka argumentów. Po pierwsze, sympozjum w 1982 r. nie odbyło się z powodów zupełnie niezależnych od biblistów (z czego można wnosić, że brak sympozjów w latach 1965 i 1966 oraz 1968 był wynikiem decyzji władz Sekcji Biblijnej KEP); po drugie, za historyczny punkt odniesienia dorocznych obrad uznano spotkanie biblistów w 1937 r. w Krakowie, od którego upłynęło wtedy równo pół wieku, zatem w nowej rachuby sympozjów chodziło o włączenie tamtego wydarzenia do ogólnej rachuby sympozjów (czego jednak nie było wcześniej¹⁹); po trzecie, o uroczystym charakterze odbywanego spotkania miało przesądzać jego miejsce, czyli Jasna Góra. Tak czy inaczej, numeracja dorocznych spotkań uległa zmianie, odnotowując przeskok od XXIV/XXV do XXVI Sympozjum Biblistów Polskich.²⁰

Rok później, w 1988 r., podczas sympozjum w Łodzi wybrano na pięcioletnią kadencję nowe władze Sekcji Biblijnej KEP. Prezesem został Lech Stachowiak, a w skład Zarządu weszli: Jerzy Chmiel, Tomasz Jelonek, Jan Łach i Jan K. Pytel.

¹⁸ Zob. W. Chrostowski, *U początków tradycji Sympozjów Biblistów Polskich*, s. 77.

¹⁹ Przyjęta do 1987 r. kolejność ustaliła się już w 1964 r., gdy „Dni Skupienia Polskich Biblistów” otrzymały numer V; zob. F. Gryglewicz, *Pięć dni skupienia polskich biblistów, Zakopane, 1-2 IV 1964*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 12(1965) nr 1, s. 77-78.

²⁰ Wymowny jest wzgląd na numerację, którą podaje T. Matras: spotkanie w Katowicach (1986) przedstawia jako *XXIII Sympozjum Biblistów Polskich*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 40(1987) nr 1, s. 74-78, spotkanie w Częstochowie (1987) jako *XXIV Sympozjum Biblistów Polskich*, tamże, 41(1988) nr 1, s. 84-86; natomiast odbyte w następnym roku spotkanie w Łodzi jako *XXVI Sympozjum Biblistów Polskich*, tamże, 42(1989) nr 1, s. 65-67.

B. Lata 1989-2003

Głębokie przemiany polityczne w 1989 r. przyniosły nowe ożywienie badań teologicznych i biblijnych.²¹ Sprzyjało temu tworzenie w kolejnych latach nowych uniwersyteckich wydziałów teologicznych (Opole, Poznań, Olsztyn, Toruń, Katowice, Szczecin). Jesienią 1999 r. z Akademii Teologii Katolickiej został utworzony Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Nadal działały również papieskie wydziały teologiczne w Krakowie, Wrocławiu i Warszawie. Nowe wydziały teologiczne pilnie potrzebowały wykwalifikowanych wykładowców, posiadających stopnie i tytuły naukowe. Uprawiana na nich teologia, obok wielu cech wspólnych z nauczaniem o profilu formacyjnym prowadzonym w seminariach duchownych, ma własną specyfikę.²² Ważnym zjawiskiem była coraz liczniejsza obecność świeckich (Krzysztof Mielcarek, Michał Wojciechowski, Anna Kuśmirek), a także siostr zakonnych (Ewa Jezierska OSU). Naukowy potencjał biblistów polskich został już wcześniej zauważony i doceniony za granicą, czego potwierdzeniem stało się włączenie do Papieskiej Komisji Biblijnej uczonych z Polski (kolejno: Augustyn Jankowski OSB, Lech Stachowiak, Ryszard Rubinkiewicz SDB).

Doroczne Sympozja Biblistów Polskich odbywały się systematycznie: 1990 – Warszawa; 1991 – Siedlce; 1992 – Łomża; 1993 – Ołtarzew-Ożarów Maz.; 1994 – Częstochowa; 1995 – Szczecin; 1996 – Radom; 1997 – Przemyśl; 1998 – Poznań; 1999 – Kielce; 2000 – Kraków; 2001 – Gniezno; 2002 – Lublin; 2003 – Koszalin. Zauważone i dowartościowane zostały mniejsze ośrodki kształcenia teologicznego, a stało się tak z dwóch powodów. Po pierwsze, w okresie pontyfikatu Jana Pawła II, w dużej mierze w związku z papieskimi pielgrzymkami, została znacznie poprawiona i zmodernizowana infrastruktura bardzo wielu placówek kościelnych, które – wyremontowane i powiększone – mogą przyjmować większą liczbę gości. Po drugie, w każdym przypadku (z wyjątkiem Krakowa) doroczne spotkanie i obrady miały miejsce w gmachu

²¹ Zob. M. Wojciechowski, *Bible and Biblical Studies in Poland*, *Folia Orientalia* 34/1998, s. 17-22; tenże, *Stan kształcenia teologicznego w Polsce*, *Więź* 42(1999) nr 10, s. 47-52.

²² Zob. W. Chrostowski, *Biblia w seminarium duchownym i na uniwersytecie. Kilka uwag wprowadzających*, *Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich* 2/2005, s. 317-319; tenże, *Uniwersytet jako kontekst studiów biblijnych*, *Collectanea Theologica* 75(2005)nr 1, s. 97-114; A. Malina, *Wzajemnie wzbogacone? Studium Biblii na uniwersytecie państwowym w Polsce*, *Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich* 7/2010, s. 387-396.

miejscowego wyższego seminarium duchownego, co pozwoliło na jeszcze mocniejszą łączność nauczycieli akademickich z wykładowcami seminaryjnymi,

Co się tyczy autorów referatów i komunikatów trzeba poprzestać na wyliczeniu nazwisk, przy czym niektórzy referenci występowali kilkakrotnie: Hubert Ordon SDS, Tomasz Hergesel, Julian Warzecha, Gabriel Witaszek, Paweł Gajewski, Jerzy Chmiel, Jan Łach, Ewa Jezierska OSU, Zdzisław Pawłowski, Roman Krawczyk, Stanisław Bielecki, Roman Bartnicki, Bernard Wodecki, Ryszard Rubinkiewicz SDB, Antoni Tronina, Antoni Ołów, Stanisław Mędała CM, Waldemar Rakocy CM, Waldemar Chrostowski, Stanisław Pisarek, Lech Stachowiak, Michał Czajkowski, Augustyn Jankowski OSB, Grzegorz Rafiński, Tomasz Jelonek, Zdzisław Kapera, Marian Gołębiewski, Stanisław Haręzga, Stanisław Szymik, Jerzy Suchy, Stanisław Hałas, Tomasz Dąbek OSB, Tadeusz Brzegowy, Jan K. Pytel, Antoni Paciorek, Ryszard Sikora OFM, Sylwester Jędrzejewski, Waldemar Linke CM, Andrzej Kowalczyk, Andrzej Kondracki SDB, Michał Wojciechowski, Danuta Bieńkowska, Krzysztof Bardski, Marian Arndt OFM, Andrzej Gieniusz CR Wojciech Michniewicz, Krzysztof Mielcarrek, Manfred Uglorz, Andrzej Kiejza, Bogdan Poniży, Jan Załęski, Wojciech Pikor, Piotr Muchowski, Stanisław Bazyliński OFM, Jan Łach, Mirosław Mikołajczak, Bartosz Adameczewski, Mirosław Wróbel, Henryk Witczyk, Janusz Lemański, Artur Malina, Mariusz Rosik, Zbigniew Kiernikowski, Dariusz Dziadosz i Piotr Briks.

Sympozja odbywały się według dwóch odmiennych kluczy. Jeden, przyjęty podczas większości dorocznych spotkań, to obrady tematyczne. Taki charakter miało sympozjum w Łomży (1992), poświęcone literaturze międzytestamentalnej; w Częstochowie (1994), poświęcone problematyce qumrańskiej i qumranologicznej; w Szczecinie (1995) i Radomiu (1996), poświęcone treści i recepcji ogłoszonego w 1993 r. dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej *Interpretacja Biblii w Kościele*; w Przemyślu (1997), poświęcone dawnym i nowym przekładom Pisma Świętego; w Krakowie (2000), którego tematem była eschatologia; w Lublinie (2002), prezentujące dokument Papieskiej Komisji Biblijnej ogłoszony w 2001 r. i zatytułowany *Naród żydowski i jego Pisma święte w Biblii chrześcijańskiej*; w Koszalinie (2003), poświęcone bohaterom wiary Starego i Nowego Testamentu. Monotematyczny charakter tych spotkań pozwalał na wszechstronne przedstawienie omawianej problematyki, pogłębiane podczas dyskusji, w których referenci odpowiadali na pytania i sugestie słuchaczy. Pojawiły się nowe wątki i tematy badawcze, np. natura midraszy (Ryszard Rubinkiewicz SDB, Waldemar Rakocy CM), geneza i natura Septuaginty jako

Biblii Greckiej (Waldemar Chrostowski), wiele nowego światła uzyskała też problematyka qumrańska (Zdzisław Kapera, Piotr Muchowski) oraz spojrzenie na życie i nauczanie św. Pawła (Bartosz Adamczewski).

Drugi klucz polegał na kontynuacji wcześniejszej praktyki akceptowania, o ile to możliwe, wszystkich uprzednich zgłoszeń. Wygłaszano więc referaty z zakresu egzegezy i teologii Starego Testamentu (np. *Syrach – komentator Księgi Przysłów; Aspekty soteriologiczne przymierza synajskiego; Ez 3,26: Boskie działanie na rzecz nieposłusznego ludu; Ps 20 i 21 w świetle współczesnej egzegezy*) oraz Nowego Testamentu (np. *Historia zbawienia według św. Mateusza; Nowotestamentalne ujęcie terminu „kairos”; Transcendencja Chrystusa według Apokalipsy Janowej; Problem struktury 1Kor 1-4; Trójjedyny wobec cierpień obecnego czasu według Rz 8,18-30*). Wzorem lat ubiegłych, pojawiała się problematyka hermeneutyczna („*Paradosis*”: *interpretacja tradycji i hermeneutyka biblijna; Hermeneutyczna metoda opowiadania w egzegezie biblijnej; Strukturalizm i semiotyka w badaniach nad Ewangelią; Midrasz jako zjawisko egzegetyczne; Od „Providentissimus Deus” do „Dei Verbum” – i co potem?; Propozycje interaktywnej hermeneutyki biblijnej*). Nie zabrakło tematów z dziedziny historii i archeologii oraz introdukcji biblijnej. Podczas sympozjum w Warszawie (1990) P. Gajewski wystąpił z przedłożeniem *Komputer osobisty jako narzędzie pracy egzegety*. Wtedy była to nowość, która jednak szybko się przyjęła i upowszechniła. W 1993 r. gościem sympozjum był Norbert Höslinger (*Katolicki apostołat biblijny i jego zadania*), a w 1998 r., w Poznaniu, James Swetnam SJ („*Hesed*” w ST a „*eleos*” w NT).

W 1993 r., podczas sympozjum w Ołtarzewie-Ożarówie Maz., dokonano wyboru władz Sekcji Biblijnej KEP na kolejną kadencję (1993-1998). Prezesem został Ryszard Rubinkiewicz SDB, a w skład Zarządu weszli profesorowie: Jerzy Chmiel, Ewa J. Jezierska OSU, Andrzej Kowalczyk i Julian Warzecha SAC.

Po jej upływie, pięć lat później, w 1998 r., podczas spotkania w Poznaniu odbyły się nowe wybory. Funkcję prezesa nadal sprawował Ryszard Rubinkiewicz SDB, zaś w skład Zarządu weszli: Waldemar Chrostowski, Janusz Czernski, Tomasz Jelonek, Ewa J. Jezierska OSU, Andrzej Kowalczyk i Bogdan Poniży. Stało się zasadą, że w Zarządzie powinny być reprezentowane najważniejsze ośrodki akademickie z całego kraju.

Na osobne podkreślenie zasługuje znaczny wzrost w tym okresie liczby publikacji teologicznych i biblijnych. W 1997 r. ukazał się nowy przekład całej Biblii z języków oryginalnych, którego dokonał Kazimierz Romaniuk. Znany jako Biblia Warszawsko-Praska, jest pierwszym od czterystu lat tłumaczeniem

ksiąg świętych na polski dokonany przez jednego tłumacza. Biblistyka polska wzbogaciła się o kilka renomowanych serii wydawniczych, które udostępniły i przybliżyły światowy dorobek w tej dziedzinie oraz znacznie powiększyły rodzime dokonania. Na wyszczególnienie zasługują monumentalne serie Oficyny Wydawniczej „Vocatio”, których pomysłodawcą i redaktorem jest Waldemar Chrostowski: „Prymasowska Seria Biblijna”, „Rozprawy i Studia Biblijne”, „Z Biblią przez Życie pod Patronatem Prymasa Polski”, a także publikacje Instytutu Nauk Biblijnych KUL. Utworzono kilka czasopism biblijnych. Do tych, które cieszyły się zasłużoną renomą („Collectanea Theologica”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, aktualnie „Roczniki Teologiczne”) doszły nowe: „Scriptura Sacra” (Opole), „The Polish Journal of Biblical Research” (Kraków), „Studia Biblica et Patristica Thorunensia” (Toruń) oraz inne. Charakterystyczne dla Polski jest również powiązanie badań biblijnych z dialogiem katolicko-judaistycznym, prowadzonym w duchu soborowej deklaracji *Nostra aetate*.

Istotną okoliczność w rozwoju nauk teologicznych i biblijnych stanowił Wielki Jubileusz Roku 2000. Podczas przygotowań do uroczystych obchodów oraz w ich trakcie mnożyły się konferencje i sympozja naukowe i popularnonaukowe, których pokłosem stały się okolicznościowe publikacje. W celu uczczenia Wielkiego Jubileuszu ukazały się polskie edycje dwóch monumentalnych komentarzy biblijnych: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego* (red. William R. Farmer, Warszawa 2000, 2001) oraz *Katolicki komentarz biblijny*, czyli polska wersja *The New Jerome Biblical Commentary* (Warszawa 2001, 2004). Obydwa rozeszły się w kilkutyśięcznych nakładach. Nie bez wpływu na zainteresowanie Biblią i biblistyką był bezprecedensowy rozwój ruchu pielgrzymkowego do Ziemi Świętej i innych krajów biblijnych, głównie Egiptu, Jordanii, Turcji i Grecji, w który włączyło się wielu biblistów. Na rynku wydawniczym pojawiły się przewodniki po krajach biblijnych oraz opracowania wprowadzające w świat Biblii i jego realia. W 2002 r., jako rezultat wieloletniej żmudnej pracy, ukazała się dwutomowa *Bibliografia biblistyki polskiej za lata 1945-1999*.²³

Coraz częściej pojawiał się też postulat utworzenia w Polsce Dzieła Biblijnego, analogicznego jak to, które od wielu lat istnieje w innych krajach, a także przekształcenia Sekcji Biblijnej w Stowarzyszenie Biblistów Polskich. Wszystkie te działania musiały zyskać aprobatę Konferencji Episkopatu Polski.

²³ P. Ostański, *Bibliografia biblistyki polskiej 1945-1999*, t. 1-2, Series Bibliographica 1, Poznań 2002.

4. Działalność Stowarzyszenia Biblistów Polskich

W grudniu 2000 r. Konferencja Episkopatu Polski usankcjonowała wieloletnie starania Sekcji Biblistów Polskich o utworzenie Stowarzyszenia Biblistów Polskich (SBP), zatwierdzając statut nowego gremium. Aczkolwiek podczas dorocznych spotkań w Gnieźnie (2001), Lublinie (2002) i Koszalinie (2003) Ryszard Rubinkiewicz SDB, prezes Sekcji Biblijnej podawał ten fakt do wiadomości uczestników, nie doszło jednak do formalnego aktu utworzenia SBP. Stało się to dopiero 6 XII 2003 r., podczas spotkania grupy założycielskiej złożonej z członków nowo wybranego w Koszalinie Zarządu Sekcji Biblijnej, które odbyło się w siedzibie Zakładu Dialogu Katolicko-Judaistycznego w Warszawie. Siedmioosobowy Zarząd Sekcji postanowił o utworzeniu Stowarzyszenia Biblistów Polskich według zasad określonych w statucie KEP, wyrażając pisemny akces i zapoczątkowując szeroko zakrojone wysiłki, których celem było pozyskanie akcesów jak największej liczby biblistów. Podjęte starania zostały uwieńczone ogromnym sukcesem, potwierdzającym że zaistnienie SBP było oczekiwane i potrzebne. Zgodnie ze statutem, SBP tworzą członkowie zwyczajni, posiadający co najmniej stopień licencjata teologii, członkowie honorowi, czyli osoby szczególnie zasłużone dla katolickiej biblistyki polskiej, oraz członkowie stowarzyszeni, rekrutujący się głównie spośród biblistów innych wyznań chrześcijańskich.

Pierwszym przewodniczącym SBP, na kadencję w latach 2003-2008, został Waldemar Chrostowski, a do Zarządu weszli: Henryk Witczyk (wiceprzewodniczący) oraz Tomasz Jelonek, Ewa J. Jezierska OSU, Józef Kozyra, Hubert Ordon SDS i Bogdan Poniży.

Do statutowych (art. 9, p. 1) obowiązków Zarządu SBP należy kontynuacja tradycji zapoczątkowanej w 1959 r., polegająca na organizowaniu dorocznych Sympozjów Biblistów Polskich.²⁴ Zapoczątkowano, również przewidziane w statucie (art. 9, p. 2), wydawanie czasopisma „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich”. Warto nadmienić, że utworzenie SBP, wypracowanie statutu i regulaminów, a także regularne wydawanie czasopisma dało impuls do zrealizowania analogicznych inicjatyw w innych dziedzinach teologicznych, dzięki czemu w krótkim czasie utworzono kilka gremiów o podobnym charakterze i celach.

²⁴ Tekst *Statutu Stowarzyszenia Biblistów Polskich* w: *Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich* 1/2004, s. 11-16.

Pod auspicjami SBP zorganizowano dotychczas 9 sympozyjów: 2004 – Gdańsk-Oliwa; 2005 – Łowicz; 2006 – Kalisz; 2007 – Pelplin; 2008 – Wrocław; 2009 – Olsztyn; 2010 – Tarnów; 2011 – Katowice; 2012 – Warszawa. Zasadnicza nowość polega na tym, że na początku każdego dorocznego spotkania, w przeddzień rozpoczęcia obrad sympozyjalnych, odbywa się Walne Zebranie SBP, organu, który ma decydujące statutowe uprawnienia w zakresie koordynowania i nadzorowania prac stowarzyszenia. Drugą nowością jest większy nacisk na podniesienie poziomu nieoficjalnej części spotkania, o charakterze towarzyskim. Nowość trzecia polega na tym, że każde spotkanie jest bogato dokumentowane fotograficznie i towarzyszy mu wspólna fotografia wszystkich uczestników. Natomiast kontynuacja znajduje wyraz w stwarzanej także wcześniej możliwości lepszego poznania lokalnego środowiska teologicznego oraz zabytków i kultury.

Podczas sympozyjum w Gdańsku-Oliwie (2004) referaty i komunikaty wygłosili: Adam Sikora OFM, Rafał Ostrowski, Józef Kozyra, Waldemar Rakocy CM, Stanisław Wronka, Stanisław Hałas SCJ, Antoni Paciorek i Piotr Gryziec OFMConv. Poruszano wybrane zagadnienia z zakresu egzegezy i teologii Starożytności i Nowego Testamentu, a także inne kwestie (np. *Transliteracja i transkrypcja języka hebrajskiego i greckiego; Bible Works 6.0 – elektroniczna Biblia z tekstami porównawczymi*). W Gdańsku zapadła decyzja, by następne sympozyjum poświęcić w całości refleksji nad wkładem Jana Pawła II w dzieło czytania i objaśniania Pisma Świętego.

Kilka miesięcy później, 2 IV 2005 r., zakończył się pontyfikat Jana Pawła II. Polscy bibliści, zgodnie z podjętym zobowiązaniem, uczcili papieża-Polaka zorganizowaniem okolicznościowego sympozyjum, które w dniach od 20 do 22 września 2005 r. odbyło się w Łowiczu. Referaty wygłosili: Henryk Witczyk, Józef Kudasiewicz, Mariusz Szmajdziński, Józef Kozyra, Hubert Ordon SDS, Karol Dąbrowski CSMA, Stanisław Wronka, Roman Bogacz, Artur Domański i Henryk Romanik. Teksty referatów, poszerzone o inne opracowania, weszły w skład okolicznościowej księgi pamiątkowej.²⁵

W 2006 r., w Kaliszu, zaistniała nowa formuła: oprócz referatów plenarnych odbywały się spotkania w mniejszych grupach, stosownie do interesującej poszczególne uczestników problematyki badawczej. Autorzy referatów i komunikatów to: Waldemar Chrostowski, Waldemar Linke CP, Zofia Włodar-

²⁵W. Chrostowski (red.), *Ioannes Paulus II – In Memoriam. Księga pamiątkowa Stowarzyszenia Biblistów Polskich ku czci Ojca Świętego Jana Pawła II*, Warszawa 2006.

czyk, Andrzej Gieniusz CR, Wojciech Pikor, Anna Kuśmirek i Dariusz Kotecki, a także trzej zaproszeni goście ze Słowacji: P. Farkaš, František Trstensky i Anton Tyrol, którzy przedstawili stan wiedzy biblijnej w Słowacji przed i po 1989 r., oraz działalność tamtejszego Katolickiego Dzieła Biblijnego. Natomiast zróżnicowane tematycznie spotkania w grupach moderowali: Dariusz Dziadosz, Zdzisław Pawłowski, Jerzy Woźniak CM i Michał Wojciechowski.

Analogiczny charakter i przebieg miało sympozjum w Pelplinie (2007). Referaty i komunikaty wygłosili: Stefan Szymik MSF, Henryk Witczyk, Marek Parchem, Mariusz Rosik, Dariusz Dogondke, Stanisław Hareźga, Janusz Kręciłło MS i Jerzy Woźniak CM. Promotorami dyskusji w ramach grup roboczych byli: Stanisław Jankowski SDB, Tomasz Jelonek, Wojciech Pikor i Michał Wojciechowski.

Po wielu latach, w 2008 r., ponownie miejscem spotkania biblistów był Wrocław. Liczba referentów była duża: Waldemar Rakocy CM, Stanisław Wronka, Piotr R. Gryziec OFMConv, Stanisław Stasiak, Zdzisław Kapera, Dariusz Iwański, Henryk Witczyk, Andrzej Najda, Roman Zawadzki, Krzysztof Mielcarek, Krzysztof Pilarczyk, Dariusz Dziadosz, Stanisław Hareźga, Adam Linsenbarth i Marian (Bernard) Arndt OFM. To samo dotyczy rozpiętości poruszanych tematów, aczkolwiek dominowały zagadnienia z zakresu egzegezy i teologii Nowego Testamentu.

We Wrocławiu dokonano wyboru władz SBP na drugą kadencję Zarządu SBP (lata 2008-2013). Przewodniczącym pozostał Waldemar Chrostowski, a do Zarządu weszli: Henryk Witczyk (wiceprzewodniczący) oraz Krzysztof Bardski, Artur Malina, Waldemar Rakocy CM, Ryszard Sikora OFM i Antoni Tronina.

Tak samo zróżnicowane, zarówno co się tyczy prelegentów, jak i problematyki, były trzy kolejne sympozja, odbyte w latach 2009-2011. Wykaz prelegentów obejmuje następujące osoby: Dariusz Dziadosz, Waldemar Rakocy CM, Antoni Tronina, Barbara Strzałkowska, Henryk Witczyk, Artur Malina, Michał Wojciechowski, Marcin Majewski, Zdzisław Żywica, Wojciech Kosek, Cezary Korzec, Roman Bartnicki, Mirosław Wróbel, Piotr Gryziec OFMConv, Piotr Łabuda, Tadeusz Brzegowy, Mariusz Szmajdziński, Elżbieta (Natanaela) Zwijacz OSU, Stanisław Wronka, Jan Klinkowski, Wojciech Pikor, Maciej Basiuk, Wojciech Węgrzyniak, Adam Linsenbarth, Beata Urbanek, Krzysztof Bardski oraz Marian (Bernard) Arndt OFM. Aczkolwiek organizatorzy starali się utrzymać równowagę tematyczną, większość referatów dotyczyła problematyki nowotestamentowej, podczas gdy zagadnienia badawcze z zakresu

Starego Testamentu były mniej liczne (*Urząd kapłański w Izraelu do upadku monarchii; Księga Hioba – spór o istotę teologii; Etyka Księgi Judyty; Kompozycja i zależności literackie w zbiorze XII Proroków; Problematyka ludu Bożego w Księdze Liczb; W poszukiwaniu śladów asyryjskiej diaspory Izraelitów w Księdze Ezechiela; Wyzwania współczesnej biblistyki na przykładzie Ps 14*). Nowe akcenty to wiedza dotycząca kartografii biblijnej (Adam Linsenbarth), badania porównawcze Biblii Hebrajskiej i Biblii Greckiej (Barbara Strzałkowska) oraz Biblia w Internecie (Marcin Majewski). Szerokim echem odbiła się też dyskusja, podjęta w Katowicach i przeniesiona na łamy „Zeszytów Naukowych SBP”²⁶, na temat istnienia diaspory Izraelitów w państwie nowoasyryjskim (VIII-VI w. przed Chr.) jako podłoża okrzeplej w VI w. przed Chr. diaspory babilońskiej, w której prym wiedli wygnańcy z Judy.

W okresie działalności SBP kontynuowane są serie wydawnicze, wśród których wyjątkową pozycję zajmuje „Prymasowska Seria Biblijna”. Ukazało się wiele podręczników akademickich, a także niezbędne encyklopedie, słowniki, konkordancje i introdukcje biblijne. Tak znaczącego zbioru podręczników nie mają bibliści żadnego z krajów, w których nie używa się tzw. języków kongresowych. Coraz większym zainteresowaniem cieszy się Biblia Grecka (Septuaginta) oraz literatura targumiczna. Przetłumaczono na polski wszystkie podstawowe dokumenty Kościoła poświęcone interpretacji Pisma Świętego, pojawiło się też wiele opracowań na temat różnorodnych podejść i metod w badaniach biblijnych. Zakończono wydawanie 10-tomowej *Biblii dla każdego* (red. H. Witczyk), która umiejętnie łączy cenne walory włoskiego pierwowzoru z uprzystępnieniem tekstu Biblii i komentarza do niego w języku polskim. Ważnym wydarzeniem stało się opublikowanie kolejnego katolickiego przekładu całej Biblii na język polski, znanego jako Biblia Paulistów (Częstochowa 2005). W 2006 r., dzięki staraniom bp. Zbigniewa Kiernikowskiego, ukazała się polska edycja Biblii Jerozolimskiej, w której tekst z piątego wydania Biblii Tysiąclecia połączono z marginaliami i objaśnieniami cieszącej się zasłużoną sławą Biblii Jerozolimskiej. Pod auspicjami SBP ukazuje się seria „Ad Multos Annos”, wydawana dla uczczenia najbardziej zasłużonych biblistów.

²⁶ Zob. W. Pikor, *W poszukiwaniu asyryjskiej diaspory Izraelitów Księdze Ezechiela*, Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich 9/2012, s. 285-334; W. Chrostowski, *Asyryjska diaspora Izraelitów w świetle Księgi Ezechiela – Wojciechowi Pikorowi w odpowiedzi, tamże*, s. 335-384.

5. Perspektywy i zadania na przyszłość

Utrwalona od ponad pół wieku tradycja Sympozjów Biblistów Polskich stanowi przede wszystkim ogromne zobowiązanie. Jej kontynuacja wpisuje się w wielki dług wdzięczności, jaki zaciągnęliśmy wobec minionych pokoleń biblistów, którzy w znacznie trudniejszych warunkach rozwijali i promowali znajomość Biblii i wiedzę biblijną. Nie mogą oni – zbiorowo, ani indywidualnie – pójść w zapomnienie. Rozpoczynając działalność Stowarzyszenia Biblistów Polskich, W. Chrostowski przedstawił postulat, którego, niestety, nie udało się zrealizować. Chodziło o to, by podczas każdego kolejnego dorocznego spotkania przypomnieć i szerzej przedstawić sylwetkę biblisty z bliższej czy dalszej przeszłości bądź wybranego ośrodka kształcenia biblijnego, wraz z podkreśleniem najważniejszych osiągnięć i ukazaniem ich aktualności. Naprzeciw temu postulatowi wychodzi program jubileuszowego, 50. Sympozjum Biblistów Polskich, które nieprzypadkowo odbywa się w Warszawie, stolicy Polski. Poszczególne wystąpienia zostały zaplanowane jako próby bilansu, przypominającego to, czego udało się dokonać oraz osoby, które wniosły największy wkład. Wydanie drukiem tych materiałów ma sprzyjać z jednej strony poczuciu lepszego zakorzenienia i umacnianiu tożsamości, a z drugiej stanowić zachętę do wnoszenia twórczego wkładu w tak wspaniałe dzieło.

Doroczne sympozja stały się najważniejszym forum wymiany myśli i refleksji stanowiącej owoc badań naukowych i pracy dydaktycznej. Sam przegląd nazwisk autorów referatów i komunikatów daje dobre pojęcie o dynamicznym rozwoju katolickiej biblistyki polskiej. Na przestrzeni ostatniego półwiecza osiągnęła ona rozmiary i poziom, jakiego nie miała nigdy wcześniej. Jest to w pewien sposób odpowiedź na wojenne i powojenne straty, potwierdzająca żywotność polskiej kultury, nauki i duchowości. Potwierdza to również взгляд na podejmowaną problematykę. Tak dobrze zorganizowane i regularne spotkania ogółu biblistów odbywają się jeszcze tylko w kilku krajach, z których najbliższy nam przykład stanowią Włochy. Poziom sympozjalnych wykładów i dyskusji jest bardzo wysoki, nic zatem dziwnego, że materiały ogłaszane drukiem są chętnie czytane, polecane studentom i mają duży wpływ na kierunki badań biblijnych w Polsce oraz tych krajach ościennych, w których język polski jest znany.

Od pół wieku doroczne sympozja stały się najskuteczniejszym forum spotkań i wzajemnego poznawania się biblistów reprezentujących dwa, a nawet trzy, pokolenia. Najmłodszy uczestnicy liczą nieco ponad 20 lat życia, najstarsi – ponad 80. Tak duża rozpiętość czasowa sprzyja wymianie doświadczeń.

Młodzi zapoznają się z doświadczeniami wiedzą starszych, podczas gdy im, udziela się entuzjazm i zapał typowy dla młodości. W tych warunkach pojawiła się i okrzepla niejedna inicjatywa, skutkująca wspólnymi pracami i planami. W żadnych innych okolicznościach ta wzajemna bliskość i zażyłość nie przychodzi tak naturalnie ani tak łatwo, bo nie sprzyjają jej aule wykładowe ani korytarze uczelniane lub seminaryjne. Natomiast niemal odświętna atmosfera obrad i dyskusji, której towarzyszą nieformalne rozmowy, ponawiana co roku, sprzyja nabywaniu szacunku dla już istniejącego dorobku i tych, którzy go wnieśli, a zarazem otwarciu ze strony starszych na nowe kierunki i prądy oraz osoby, które stoją na progu pracy naukowej i dydaktycznej.

Główne zajęcie większości biblistów polskich stanowi praca dydaktyczna w wyższych seminariach duchownych i na wydziałach teologicznych. To przesądza, że zarówno podejmowana problematyka badawcza, jak i wykłady, mają w dużej mierze profil pastoralny, ukierunkowany na kształcenie i przygotowywanie kapłanów oraz katechetów i nauczycieli religii. A jednak, w czym przoduje środowisko Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II oraz Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, rozwijane są też badania wysoce specjalistyczne, ukierunkowane na zgłębianie konkretnych zagadnień historycznych, hermeneutycznych, egzegetycznych i teologicznych. Doroczne sympozja to znakomita okazja, by na szerszym forum przedstawiać ich rezultaty. Wnikliwy przegląd tematów referatów i komunikatów pozwala zauważyć, że odbywało się to w przeszłości i jest to na pewno także ważny postulat na przyszłość. O ile dydaktyka jest niezbędna, o tyle jej poziom zależy przede wszystkim od wartości i sukcesów badań naukowych, które chronią przed stereotypami i stagnacją, stale przecierając nowe szlaki i wytyczając nowe kierunki. Właśnie tą drogą można pozyskiwać młodych adeptów teologii i biblistyki, budząc w nich zainteresowania i zapał, który będzie owocował w przyszłości. Trzeba poważnie się zastanowić, czy do udziału w dorocznych obradach nie zapraszać, celem przysłuchiwania się, najzdolniejszych studentów oraz alumnów seminariów duchownych, którzy pod kierunkiem swoich promotorów i wykładowców otrzymaliby możliwość bezpośredniego zetknięcia się z biblistami i biblistyką oraz fascynującym światem Biblii i kultury biblijnej.

Stało się dobrym zwyczajem, że każde kolejne sympozjum dobywa się w innym mieście, zazwyczaj w gmachu miejscowego wyższego seminarium duchownego. Daje to doskonałą możliwość poznawania Polski, jej zróżnicowania geograficznego, topograficznego i kulturowego, a także historii oraz współczesności. Poznawanie świata Biblii idzie w parze z poznawaniem

dziejów własnego narodu i państwa, w którym też znajduje wyraz obecność i działanie Boga. Przykładowo, w ostatnich latach ogromnym przeżyciem było złożenie wieńców pod ścianą kopalni „Wujek” w Katowicach (2011), gdzie w grudniu 1981 r. polegli górnicy, czy wspólna modlitwa przy grobie Prymasa Tysiąclecia w Warszawie (2012). Znawcy miłośnicy Pisma Świętego wiedzą, że Izrael zaistniał wraz z wyprowadzeniem z Egiptu i nadaniem Prawa na Synaju, przekształcając się z ludu niewolników hebrajskich w świadomy swej tożsamości naród. Analogicznie Polska: nie było Polski innej niż ta, której początki wyznacza przyjęcie w 966 r. chrztu przez Mieszka I oraz jego dwór, a wraz z tym zaistnienie naszego narodu i jego historii. Miejscem sympozjów było dotąd kilkadziesiąt miast, zaś ich liczba stale rośnie. W ostatnim okresie coraz lepiej widać, że gospodarze poszczególnych miast dostrzegają i cenią obecność biblistów, przygotowując odpowiednie materiały informacyjne i promocyjne.

Ważny i od wielu lat stały składnik dorocznych spotkań stanowią stoiska z publikacjami biblijnymi. Wydawcy i autorzy dbają, by zaznaczyć swoją obecność i zapoznać uczestników z własną ofertą wydawniczą, zwłaszcza najnowszymi publikacjami. Co roku na stoiskach pojawiają się setki książek i jest to najlepsza okazja, aby wiele z nich znalazło nabywców oraz trafiło do bibliotek wydziałowych i seminaryjnych. Przegląd tego piśmiennictwa stanowi również zachętę i dostarcza inspiracji do ukierunkowania własnych badań i pracy dydaktycznej. W tymże nurcie należy umieścić niezwykle pożyteczne przedsięwzięcie, które podjął Piotr Ostański, polegające na systematycznym i stale aktualizowanym dokumentowaniu całokształtu dorobku biblistyki polskiej.²⁷ Doroczne sympozja stały się okazją do zaopatrywania się w najnowsze zestawy bibliograficzne, które ogromnie ułatwiają pracę naukową. Można z dumą powiedzieć, że żaden obszar językowy nie ma tak pożytecznej i wszechstronnie opracowanej pomocy.

Grono biblistów polskich powiększyło się w ostatnich dekadach o wielu absolwentów rzymskiego Papieskiego Instytutu Biblijnego oraz jerozolimskiej Szkoły Biblijnej i Archeologicznej i Franciszkańskiego Studium Biblijnego. Z ich udziałem studia i badania biblijne w Polsce idą w nowych kierunkach. Największa trudność w szerszym upowszechnianiu i propagowaniu dorobku

²⁷ Po dwóch tomach wyszczególniających bibliografię za lata 1945-1999 (zob. przypis 22) ukazały się kolejne dwa tomy: P. Ostański, *Bibliografia biblistyki polskiej 2000-2009*, t. 3-4, Series Bibliographica 2, Poznań 2010. Podczas sympozjów w 2011 i 2012 r. P. Ostański dostarczył, tym razem w wersji elektronicznej, całość tych materiałów wraz z dodaniem publikacji, które ukazały się w latach 2010-2012.

bibliistów polskich wynika z faktu, że *Slavica non leguntur*. Tym większe znaczenie ma więc fakt, iż kilkunastu Polaków wykląda za granicą (Rzym, Białoruś, Litwa, Łotwa, Słowacja, Ukraina). Wykłady w krajach ościennych są o tyle ważne, że wielu tamtejszych słuchaczy zna polski i korzysta z publikacji napisanych i wydanych w tym języku.

Ważne pole stanowi współpraca interdyscyplinarna. Pod tym względem do 1989 r. nie było najlepiej, o czym przesądzały uwarunkowania wynikające z ideologizacji nauk humanistycznych i marginalizacji Kościoła oraz nauk teologicznych. Współpraca bibliistów katolickich z naukowcami z dziedzin pokrewnych i pomocniczych względem biblistyki, pracujących na uniwersytetach i w innych placówkach badawczych, była sporadyczna. Dopiero po 1989 r., nie bez wahań i przeszkód, zostały nawiązane kontakty z Polskim Towarzystwem Orientalistycznym, Komisją Orientalistyczną Polskiej Akademii Nauk oraz Polskim Towarzystwem Studiów Żydowskich. Znacznie większe znaczenie mają kontakty osobiste, nasilone dzięki temu, że kilkudziesięciu bibliistów uzyskało w ostatnich latach stopień doktora habilitowanego i tytuł profesora według przewidzianych prawem procedur państwowych. Uczestnikami dorocznych sympozjów byli naukowcy reprezentujący inne dziedziny niż biblistyka (kartografia, qumranologia, językoznawstwo, historia starożytna). Obiecujące stało się powołanie (17 V 2003) Komitetu Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk. Mimo tych wszystkich zmian na korzyść, nie ulega jednak wątpliwości, że dotychczasowe kontakty są zbyt rzadkie i trzeba to zmienić.

Istotne narzędzie w promowaniu stowarzyszenia i dorocznych sympozjów stanowi strona internetowa SBP, która założyła i od 2011 r. prowadzi Barbara Strzałkowska. W ciągu niespełna dwóch lat odnotowano ponad 13 tys. wejść, przy czym co się tyczy odsłony w języku angielskim, zapoznało się z nią więcej niż 1 200 osób z ponad 20 krajów, najczęściej z USA, Izraela i Włoch. Jest to doskonałe forum do zaprezentowania kierunków i prac SBP, a także programów i treści wystąpień sympozjalnych. Najbliższe lata powinny przynieść dalsze ożywienie również i w tej dziedzinie. A ponieważ Internet nie zna granic politycznych i kulturowych własna strona internetowa SBP umożliwi szybkie i skuteczne docieranie tam, gdzie dotąd było to po prostu niemożliwe. Tytułem przykładu: właśnie dzięki niej działalnością SBP oraz treściami i przebiegiem sympozjów zainteresowali się bibliści meksykańscy, zrzeszeni w gremium analogicznym do naszego.

Na osobne podkreślenie zasługuje rozwijanie pracy ekumenicznej. Do udziału w sympozjach zapraszani są bibliści innych wyznań, z których kilku

uzyskało status członków stowarzyszonych. Od wielu lat podczas dorocznych sympozjów przedstawia swoją ofertę Towarzystwo Biblijne w Polsce. Bodaj najbardziej wymowne świadectwo skuteczności współpracy ekumenicznej stanowi wspólny przekład Biblii. Dotychczas światło dzienne ujrzały księgi Nowego Testamentu i Psalmy, lecz trwają prace nad sfinalizowaniem całości. Okazją do współpracy na poziomie pastoralnym jest także doroczny Tydzień Modlitwy o Jedność Chrześcijan, poprzedzony Dniem Judaizmu, a zwieńczony Dniem Islamu w Kościele katolickim w Polsce. W obchody organizowane w styczniu każdego roku w całym kraju włącza się wielu biblistów, zaś ta problematyka znajduje coraz szerszy oddźwięk także podczas dorocznych spotkań.

Istotnym wyzwaniem jest rozwijanie współpracy międzynarodowej. W tej dziedzinie jest bardzo wiele do zrobienia, do czego zachęca wzgląd na dawniejsze osiągnięcia, które skutkowały goszczeniem wielu prominentnych biblistów zagranicznych. Miarę jakości współpracy zagranicznej stanowią odwiedziny i wykłady innych biblistów w naszym kraju. W tym zakresie prym wiodą główne ośrodki akademickie (Warszawa, Lublin), lecz od kilku lat ta współpraca rozwija się bardzo owocnie także w innych ośrodkach (np. Opole, Katowice, Toruń). To samo dotyczy obecności biblistyki polskiej na forum międzynarodowym. Kilkunastu biblistów bierze udział w kongresach Międzynarodowej Organizacji Studiów nad Starym Testamentem (International Organization for the Study of the Old Testament – IOSOT) i zjazdach Society of Biblical Literature (SBL). Kilka osób należy do Studiorum Novi Testamenti Societas (SNTS), zaś kilkadziesiąt weszło w skład Associazione ex-Elunni Pontificio Istituto Biblico. Coraz częstsze są staże naukowe i wykłady gościnne, w Europie oraz w USA.

W ostatnich latach dalsze postępy poczyniła popularyzacja Biblii i wiedzy biblijnej. Wielką w tym zasługą Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła II, utworzonego w 2005 r., na którego czele stanął Henryk Witczyk, od 2009 r. członek Papieskiej Komisji Biblijnej.²⁸ Wydawane są komentarze do czytań liturgicznych, mnożą się też rozmaite inicjatywy, jak dni i tygodnie biblijne oraz konkursy. Szczególnie wartościowe są te, w których uczestniczą dzieci młodzież, a także alumni seminariów duchownych. Coraz większego znaczenia nabiera promowanie *lectio divina*. Ogromną popularnością cieszą się prelekcje, wywiady i wykłady, także w środkach masowego przekazu, zwłaszcza w radio i telewizji, przy czym na osobne wyróżnienie zasługuje Radio Maryja i Telewizja „Trwam”. W coraz

²⁸ Zob. np. H. Witczyk, *Słowo Boże w życiu Kościoła w Polsce*, Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich 7/2010, s. 397-408.

powszechniejszym użyciu są nowoczesne techniki multimedialne. Doroczne Sympozja Biblistów Polskich przyczyniają się do lepszej koordynacji tych przedsięwzięć oraz owocnej wymiany doświadczeń w zakresie stałego pogłębiania, a także upowszechniania znajomości Biblii i wiedzy biblijnej.

Ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski, SBP I